

Theatermaakster geeft een originele cursus

Leren spioneren? Een kwestie van techniek

Onder de titel ‘Spy School’ kijkt Netwerk Aalst naar spionnen – fictieve zoals James Bond of Jason Bourne, en echte geheime agenten. Theatermaakster Tea Tupajic geeft zelfs workshops met de technieken die ze van hen leerde. ‘Het zijn meesters in communicatie.’

Inge Schelstraete

In 2013 werd theatermaakster Tea Tupajic uit een wachtrij geplukt op de luchthaven van Tel Aviv: ze is geboren in Sarajevo, toen nog in Joegoslavië, tegenwoordig in Bosnië, een overwegend islamitisch land. ‘Ze hadden al snel door dat ik geen bedreiging voor de veiligheid was.’ Maar er ontspoon zich een interessant gesprek tussen Tupajic en steeds hoger geplaatste veiligheidsagenten, tot ze moest rennen om haar vliegtuig te halen.

Even googelen had hen immers geleerd dat Tupajic net in Jeruzalem was geweest om een nummer van het kunsttijdschrift *Frakcija* voor te stellen over haar concept ‘immunity of art’. Ze vindt dat kunst in het Westen een veilige bubbel is geworden waarin niets subversiefs of controversieels kan plaatsvinden. We ontkennen de grijze zone tussen kunst en de wet, die ze ‘immunity of art’ noemt: wat als een terrorist in het publiek schiet, zoals de surrealist André Breton ooit deed?

Een half jaar later keerde ze terug naar Israël. Ze vroeg de geheime diensten Mossad en Shin Bet of ze haar wilden vertellen hoe ze werkten. ‘Uiteraard niet om aan operaties mee te doen. Maar ik zag zoveel gelijkenissen tussen hun werk en het mijne. Een ondervraging verloopt bijvoorbeeld volgens een soort draaiboek, zoals een toneelstuk. Veel strategieën die ik als regisseur gebruik, gebruiken zij ook: verschillende soorten fictie creëren, werken met mensen, ...’

De menselijke filter

‘Geheim agenten zijn oorlogsinstrumenten. Ik ben een pacifist. Dat ik met het leger moest samenwerken, was een probleem’ Tea Tupajic Theatermaakster

Een aantal geheim agenten bleek bereid om met haar te praten. Uiteindelijk werkten ze bijna drie jaar samen. ‘Meestal willen mensen weten waar ze zijn geweest en wat ze daar hebben gedaan. Ik was de eerste die wilde weten hóé ze deden wat ze deden.’

Via communicatie en psychologie, meer dan met technologie, ontdekte ze. ‘Dit project ging van start na de affaire-Snowden; we wisten al hoezeer we via digitale technologie kunnen worden gevolgd. Maar de waardevolste informatie komt nog altijd van mensen. De geheim agent is nog altijd onvervangbaar: om een zoektocht te initiëren, om alle verzamelde data te interpreteren en op te volgen. Je hebt de menselijke filter nodig die zegt: dit vind ik niet zorgwekkend, dat wil ik opvolgen.’

‘Hun werk is niet zo spectaculair vanuit het standpunt van Hollywood. Een geheim agent zei me: “Als je een auto-achtervolging moet inzetten, is je missie eigenlijk mislukt.” Maar ik vond hun werk veel opwindender, omdat het zo persoonlijk is, bijna intiem.’

Tea Tupajic. rr

‘Politieke kunst is voor mij kunst die iets toevoegt aan een maatschappelijk debat, die oplossingen of invalshoeken aanreikt die andere domeinen niet hebben gevonden. Ik werk nu aan een project waaraan veteranen van Dutchbat zullen deelnemen, het Nederlandse bataljon dat tijdens de Joegoslavische oorlog machteloos toezag hoe de genocide in Srebrenica plaatsvond. De performance gaat over de complexe situatie die toen ontstond en over het openbare onderzoek dat daarop volgde.’

In Netwerk Aalst trapt ze vrijdag Spy School af, een heus festival. De gepensioneerde CIA-agent Kenneth A. Daigler stelde een programma samen met films als *Tinker, tailor, soldier, spy*, *The day of the Jackal* of *The Manchurian candidate*. Er zijn lezingen, zoals die van antropologe Erella Grassiani over de invloed van Israëliische geheime inlichtingendiensten op het veiligheidsbeleid in het westen. Mentalist Gili verklaart welke trucs de CIA tijdens de Koude Oorlog van goochelaars leerde. Tupajic geeft drie workshops waarin burgers de kans krijgen om technieken te leren van geheim agenten. Ze bouwde met Netwerk Aalst ook een omkaderende expo waarin je die workshops kunt bespieden.

Voor verleiders

‘Geheim agenten hebben methoden voor communicatie, improvisatie en interactie op hoog niveau ontwikkeld. Ik stond er altijd van versteld hoe gemakkelijk ze het vertrouwen wonnen van de mensen met wie ze praatten’, zegt ze over de workshop. Daar zijn dus ook al deelnemers op afgekomen die hun omgang met het andere geslacht wilden verbeteren. ‘Maar ook een groep architecten die beter wilden begrijpen wat de noden van hun klanten zijn. Het varieert totaal; de oudste deelnemer was 75, de jongsten zijn 18.’

‘Sommige deelnemers willen gewoon hun omgang met het andere geslacht verbeteren’ Tea
Tupajic Theatermaakster

Je kunt je twee dagen lang een spion wanen, maar de workshop gaat naar het hart van onze communicatie, zegt ze. ‘Als je over inlichtingendiensten praat, moet je ook over oorlogsvoering praten: geheim agenten zijn oorlogsinstrumenten. Ik ben een pacifist. Dat ik met het leger moest samenwerken, was een probleem.’ Maar ze kwam tot de conclusie dat ze haar persoonlijke opvattingen moest wegcijferen voor een echt diep contact.

Waarom deed ze het? ‘Vaak begint een kunstproject als kritiek op iets. Ik vind een kritische houding noodzakelijk in het leven. Maar als je alleen werkt met wie je als *good guys* beschouwt, zie je nooit het hele plaatje van complexe gebeurtenissen.’

Heeft ze haar perceptie over geheime diensten bijgesteld? ‘Weet je, de perceptie van veiligheid verschilt radicaal tussen een veilige omgeving als Europa en een oorlogszone als Israël. Tijdens de Koude Oorlog had de Sovjet-Unie meestal betere informatie, omdat het een paranoïde maatschappij was. Er was overal geheime politie, je kon nooit iemand vertrouwen. De Amerikaanse spionnen waren veel te goed van vertrouwen.’

‘Ik groeide op in Joegoslavië: daar was wantrouwen ook onze gewone instelling. Ik denk dat het Westen nu pas weer zijn achterdochtige reflex aanscherpt. Een maatschappij loopt altijd gevaar van verschillende kanten, maar West-Europa heeft tijd nodig gehad om dat toe te geven, omdat jullie al zo lang in een veilige cocoon wonen.’

Spy School, Netwerk Aalst, 19-29 mei 2018. www.netwerkaalst.be